

- [FŐOLDAL](#)
- [AZ ELLENÁLLÓ](#)
- ['56 ÉS A BÖRTÖN](#)

-
-

-

-

-

Göncz Árpád

-

-

-

- családi, 56-os és börtönalbuma

2006. november

Mátraházi Zsuzsa

KRITIKA

A forradalmat távolról sem érintő témáról a nyár elején beszéltem telefonon Göncz Árpáddal.

Az ötvenedik évforduló akkor még csak az ünnepségek szervezőit foglalkoztathatta rendszeresen. Elnök úr azonban azt mesélte: folytonosan '56-os képek tolulnak elő benne. Ahogy ott áll a Kossuth téren, nyakában akkor kilencéves lányával, látják a fáklyaként égő újságokat, amikor Nagy Imre kijön az erkélyre, és elvállalja a miniszterelnökséget. Ahogy biciklin járja a felkelt várost. Amint a megtorlás után rendőrök kísérik a villamosokat, nehogy márciusban újra kezdjék...

"Felkavarja, megviseli Árpádot a közelgő október" - panaszolta pár héttel később a felesége. Azt is elmondta, hogy elnök úr " emiatt mindenféle, az '56-os eseményekkel kapcsolatos közéleti megszólalást elhárít". Zsuzsa asszony kérve beszélt le róla, hogy férje forradalmi képeit egy interjú érdekében részletesen előhívjam.

A szelíd lebeszélés az én emlékezetemből is képeket, mondatokat csalt elő. Azt, amikor először kerestem fel a műfordító Göncz Árpádot az óbudai amfiteátrumra néző lakásában, s ő Dante-idézettel vezette be irodalmi pályaválasztását: "Az emberélet útjának felén egy nagy sötétlő erdőbe jutottam." Ennyi. Metafora. Jelentését fejtse meg az újságíró, illetve az olvasó, aki némi töprengés után e szavakból rájött, hogy Göncz Árpád 1956-os szereplése miatt börtönben volt, csak nem mondhatja ki.

Évtizedekkel később a szépirodalomról szólván így emlékeztetett a sorok közt beszélésről: "A szocializmus idején létezett valamiféle kód, amit az olvasó is ismert. Bármiről szólt is a mű, lefordítható volt a hatalom és az egyén viszonyára. A rendszerváltással együtt megszűnt a kódrendszer."

Hónapok óta a forradalom emléke foglalkoztatja Göncz Árpádot. Fájón, mert bizonytalan, hogy a politikai nyugtalanság miatt sikerül-e méltóképpen megünnepelni a kerek évfordulót. (Ez az írás még október 23-a előtt került nyomdába - A szerk.) Bármilyen jó volna megtudni, milyen gondolatokkal birkózik most "Árpi bácsi", nem visz rá a lélek, hogy szándékosan szakítsak fel sebeket a nyolcvan fölött járó államfő lelkében.

Saját szavai lesznek mégis, amelyek felidézik Göncz Árpád családi hátterét, elindulását a politikai pályán, '56-os képeit, börtönéveinek tapasztalatait. Az 1956-os Intézet Oral History Archívuma számára felvett

mélyinterjú szövegéből (Göncz Árpád-interjú, készítette 1985-1990

Hegedűs B. András)

emeltem ki részeket és simítottam el bennük az élőbeszéd fésületlenségeit, valamint azokból a korábbi beszélgetésekből válogattam, amelyeket magam folytattam az évtizedek során Göncz Árpáddal

Sokan azt hiszik, hogy Göncz Árpád csak 1956 októberében keveredett bele a politikába. Ezt a

nézetet olykor maga erősíti, amikor például így nyilatkozik:

Október 23-ig az egyetlen politikai ténykedésem az volt, hogy felszólaltam a Petőfi Kör egyik vitáján, mi több, igazi szereplésem a forradalom leverése után következett. Mégis, ha a legszemélyesebb érzelmeim tükrében szeretném is fölmutatni a forradalom képét, akkor korábbi időpontból kell kiindulni, 1944-től, amely már a magam történelmi tapasztalatainak körébe esik.

Az életpályát a család is árnyalja. Göncz Árpád erről így beszél:

Famíliánkat 1735-ig tudom visszavezetni, amely időpontból van egy nemesioklevél-másolatom. Furcsa a címerünk: a tetején egy galamb tart egy koszorút. Korábban felfedezni véltem egy őszömet, de a vérségi kapcsolatra semmiféle bizonyíték nincsen. Nádasdy Tamás udvarában volt egy

z
ós

Gönc
Mikl

nevű műfordító és író, aki iskolaigazgató volt Sárváron. Utána győri evangélikus püspök lett. Érdekes, hogy az alapvető foglalkozásunk azonos, és hogy nálunk a családban öröklődő név a Miklós.

Közvetlen őseim közül dédapám gyógyszerészként működött Csáktornyan, s élete nagy élménye a szabadságharc volt. Nagyapám Csáktornyan postamesterként kezdte a pályáját, s minden anyagi segítség és protekció nélkül fölkerült Budapestre postavezérigazgató-helyettesnek. Azt hiszem, a családból ő állt hozzám a legközelebb. Tipikus esete volt a Ferenc József-i puritán értelmiségnek. Nem fogadott el hivatali telefont, pedig járt volna neki. Soha semmi hivatalit nem fogadott el. Hallatlanul kedves és szigorú erkölcsi alapokon álló ember volt. Apám jellegzetes "kádergyerek" volt. Négy lánytestvér vette körül, határtalanul babusgatták, aminek a hatása élete végéig megmaradt: a környezetét soha nem kényeztette el. Nem volt közöttünk közvetlen viszony, hatéves voltam, amikor elvált anyámtól. Az ország egyik legjobb teniszoktatójaként emlegették. Anyám dél-erdélyi származású; teljesen árva volt. Szocdem beállítottságú nagypolgári zsidó család nevelte fel, a rendkívül művelt, nyelveket beszélő fanagykereskedő családfőnek még képgyűjtemény létrehozására is volt gondja.

Jellegzetesen k. u. k. Monarchia-beli a família. Vannak osztrák, román, sőt csak románul beszélő unokatestvéreim, aztán stájer, olasz, horvát, zsidó rokon. Mind tisztességesen dolgozó,

becsületes ember. Ebben az a mulatságos, hogy én ott voltam ennek a közepén, miközben egyikkel sem azonosultam. Nyitott voltam az egyik társadalmi osztályra is, a másikra is, láttam a zsidó kispolgárt, a k.u.k. nagypolgárt, hittem abban, hogy a parasztság a magyarság jövője, cserkészként népdalokon nőttem föl. Tehát számomra, hogy ki legyek és mit valljak magaménak, választás kérdése volt, egyszemélyi döntés, se párt, se egyház, se család nem határozta meg, hogy mit lépjek. Ennek megszenvedi az ember a következményeit. Csak magát okolhatja.

Már 16-17 éves koromban meghatározó volt a népi írók szellemi hatása, legerősebben talán Né meth

László

é. Érdekes módon a mély magyarság komplexum lepergett rólam. Nem tettem különbséget jobb- és baloldali népi írók között, de segítségükkel jutottam el a földreformtervhez és a radikális parasztpolitikához. Ezenközben a legnagyobb magyar költők egyikének éreztem

Sinká

t, ami nem zárta ki, hogy szeressem

Thomas

Mann

t és nagy magyar költőnek tartsam

Babits

Mihály

t. A fanatizmus mindenkor riasztott. Megengedtem magamnak azt a luxust, hogy több irányzatból szeressek valakit.

Jelesen érettségiztem, s felvettek a Földhitelintézetbe, ez bank volt. Nem találtam sok fantáziát abban a munkában, bár szociális gondoskodásban felülmúlta nemcsak az országos átlagot, de mai értelemben is elképzelhetetlen. Ott végeztem el mezeti jogászként az egyetememet, s lettem az államtudományok doktora. Ma azt mondanánk, levelezőre jártam.

Amikor behívtak katonának, olyan aktív kisebbség körébe kerültem, amelynek tagjai antifasiszták, de nem feltétlenül kommunisták lévén az öngyilkos háború mielőbbi végét, a Magyarországon dúló harcok megrövidítését kívánták. A Magyar Diákok Szabadságfrontja elnevezésű ellenállási szervezethez tartoztam, a javarészt egyetemistákból, közgazdászokból, orvostanhallgatókból, az Eötvös-kollégium tagjaiból alakult zászlóaljban harcoltam a németek ellen.

Miután sebesülésem és némi szerencse révén sikerült idehaza maradnom a háború után, a régi rendszer bukása és az "urak futása" nyomán kialakult államigazgatási ūrben valóságos

ellenállóként politikai tevékenységi kört kerestem magamnak. A korábbi antifasiszta erőket tömörítő új kormánykoalíció szabad választás útján abszolút többséget nyert polgári pártja, a Független Kisgazdapárt delegált engem életemben egyszer valahová, nevezetesen főtitkára, Kovács

Béla mellé titkárságvezetőnek. Munkámat javarészt a párton belüli feladatok foglalták le, többek között az, hogy Bélát megvédjem az állást követelőktől, az érdemeik elismerését kérőktől és a főispánságra törtetőktől. Ő gyanakvással fogadott, bizalmatlan volt velem szemben, mint minden "nadrágos" kollégával, mert nyers modorú, vérbeli parasztember volt. Mellesleg azt akarták, hogy legyek képviselő is. Istenáldotta naivitásomra vall, hogy elhárítottam: erre még nem vagyok kellően fölkészülve.

Nem egészen két év múlva ért a nagy csalódás: korábbi szövetségeseim, azok a kommunista fiatalok, akikkel testvéri közösségben vittük vásárra a bőrünket egy szabad, demokratikus, független Magyarországért, akkorra már énbennem látták az ellenséget. Nehéz volt megértenem viszonyunk megváltozását, mert egyszeriben arra kellett a magamfajtnak ráébrednie, hogy ha szóban nem is, a valóságban érvénytelenné vált mindaz, amiért harcoltunk. Számomra életveszélyessé is lett, hogy a harcnak részese voltam.

-Egy erdélyi pártküldetésem miatt 1946-ban őrizetbe vettek. A házkutatásnál összeszedett anyagból indultak ki, főiskolás baráti körünket kezdték kutatni, "soviniszta" magatartásomat akarták bizonygatni. Engem nem ütöttek, de éjszaka nyolcórás kihallgatást tartottak váltott emberekkel, állva, lámpával szemben, s ez nappal folytatódott. Egyszer harminchat órát álltam egyfolytában, a végén már egereket láttam a falon. Ha elestem, géppisztolytussal állítottak föl. Végül megkezdődött a beszervezési kísérlet. Mondták, adnak egy hetilapot, ahová azt írhatok, amit csak akarok, lehetek teljesen ellenzéki is. "Mert magának olyan képességei vannak" - győzködtek. "

Nem besúgónak akarjuk, abból van elég, mi magától a politikánk támogatását kívánjuk." Végül kiengedtek, de folytatták egy második találkozón. Ezután megpróbáltam kimenni az országból, de elkaptak. Bevittek Szombathelyre. Az első kérdésük az volt: miért akartam disszidálni? Mondtam, azért, mert be akartak szervezni. Kérdezték, kinek meséltem ezt el. Felsoroltam vagy tizenkét nevet. Azt hiszem, a legjobb taktikát választottam, mert felkészülhettek rá, hogy ha bíróság elé visznek, ott is ezt fogom mondani, s tucatnyi embert mégsem állíthatnak törvény elé. Úgyhogy kiengedtek.

- Nehéz szakasza következett az életemnek. Nem volt állásom, megpróbáltam elhelyezkedni, írni, taxizni, de semmi sem sikerült. Ez másfél évig tartott. Olyan szegények voltunk, hogy amikor anyáméknál ebédeltünk, földobtam a maradék pénzünket, húsz fillért, hogy ki megy haza villamossal, és ki gyalog.

- Amikor teljesen a béka feneke alatt voltam, találkoztam egy, az ellenállási mozgalomhoz tartozó cserkész ismerőssel. Az apjának fűtésszerelő vállalata volt. Így lettem segédmunkás, majd csőlakatos. A műszaki egyetem vízépítési tanszékének dolgoztunk többek közt, mert már akkor folytak a nagymarosi erőmű áramlási kísérletei, ezekhez készítettük a vízforgató berendezést. Nagymaros végigkísérte az életemet. Amikor a céget államosították, nagyvállalatokhoz kerültem, végül a Talajjavító Vállalatnál kötöttem ki. Jártam a vidéket, távol voltam a fővárostól, nem volt kapcsolatom a hajdani kisgazdapártiakkal. De Nagy Imre beszéde élesen belevésődött az emlékezetembe. Amikor Sztálin halála után őt jelölték ki Moszkvában Magyarország miniszterelnökének, megtörtént a csoda: politikus öt év után először magyarul beszélt, és igazat mondott. A beszéd anyósoméknál ért Felsőgödön. Hallgattam és bögtem. Egymásra néztünk Zsuzsával, és azt mondtuk, hogy valami új világ kezdődik. De három esztendei párton belüli iszapbirkózás után Rákosinak ismét sikerült Nagy Imrét kibillentenie a hatalomból.

Bekövetkezett '56.

Amikor október 22-én egy kissé hebehurgya barátomtól hírt kaptam a másnapi tüntetésről, azt mondtam, vizsgáljuk meg, ez kinek az ügye. Azt hiszem, beszélgettünk vele az előzményekről, Petőfi Farkasok dala című versének megzenésítéséről, a Petőfi Körről, a Kodály-estről, a mester

Zrínyi-kantátájáról,

amely a török kori nemzeti hőseposz szerzőjének szavát idézte: "

Ne bánts a magyart!"

-Az a furcsa helyzet '56-tal, hogy emberarcok, beszélgetéstöredékek, helyszínek maradtak meg belőle. Emlékfoszlányok. Nehéz sorba szedni az eseményeket, annyira összefolyik, ködösödik bennem az egész. A magasfeszültség, a hangulat felajzottsága, az aggodalom, a lelkesedés és minden egyéb egybemosódik. Élesen látom, ahogy nyakamban a kilencéves lányommal állunk a Kossuth téren, fáklyaként égnek az újságok, s egyszer csak megjelenik Nagy Imre az erkélyen, s bejelenti a százezres tömegnek: elvállalja a miniszterelnökséget. Őt követelte a nép, azt a kommunista vezetőt, aki első ízben törte meg a hazug szavak rémuralmát. Nagy Imre, a fegyelmezett pártember két óra hosszat váratta az embereket, ami elég volt ahhoz, hogy az események irányítása kicsússzék a kezéből. Este a megdühödött pestiek a városon végigdübörgő páncélos ezred segítségével ledöntötték a hatalmas Sztálin-szobrot.

A piliscsabai páncélosok előttünk, a Bécsi úton jöttek be a városba. Nyitott dzsipben ült a vezetőjük, Solymos vagy Solymosi, azt hiszem, László. Öklét rázta a járdán sorfalat álló emberekre, akik azt kiabálták: "Ne bánts a magyart! Ne bánts a magyart!" Akkor még nem gondoltam, hogy együtt fogok vele börtönben ülni. Furcsa ember volt, bár nem hiteles, amit elmondok róla, mert nem tőle hallottam. Amikor odaért a Rádió elé, fejbe találták egy zászlórúddal, alig tudta összeszedni a maradék páncélosait, s a Boráros térnél védőgyűrűt

alakított ki velük. Egészen addig a forradalom mellett volt, amíg be nem jöttek az oroszok és más parancsot nem adtak. Később meg volt elégedve magával, mert mindig csak a parancsot teljesítette. Az, hogy két hét alatt három-négy, egymással teljesen ellentétes parancsot teljesített, már nem érdekelte. Ez az ember vitézségi aranyérmet kapott.

Mind nagyobb rohangálás volt a ház előtt, hallottam a hírekben, hogy lőnek, sokan megsebesültek, egyre több a halott. Biciklivel jártam a várost. Sok mindent láttam. Láttam a parlamenti vérengzés után a törmeléket. A halottakat már nem. A hivatalos adatok szerint százan voltak. De akik este a köztemetőben máglyára rakták a holttesteket, már nyolcszázhuszat számoltak.

Nem tudom pontosan, ki hívott a megbeszélésre október 31-én. Nagy Imréhez mentünk. Ott álltunk a Parlament kapujában, amikor megérkezett

Angyal

István harci részegen, fekete arccal, hogy ő is Nagy Imrével akar beszélni. Arról folyt a vita, hogy szabad-e Magyarország miniszterelnökéhez fegyverrel menni. Angyal kikelt magából, hogy a fegyverét senkinek sem adja oda. Nyugtattam: "

István, becsületszavamat adom, hogy a megbeszélés végén visszakapod a fegyveredet".

Csak így vált meg a géppuskától. Nagy Imre azzal fogadott bennünket, hogy lám, itt van az egész 1944-es ellenállási mozgalom. Akikre emlékszem:

Márkus

Pista,

Zimányi, Bognár, Erdei,

Dudás,

aki éppen akadékoskodott, hogy kivel nem hajlandó tárgyalni, amikor bejött Nagy Imréhez a titkára, és letett elé egy papirost. Nagy Imre fölnézett, és így szólt: "

Uraim! Ettől a perctől fogva másként kell tárgyalnunk, mert fennáll a harmadik világháború veszélye."

Bejelentette Szuezi megtámadását. Ezt ott éltem át a Parlamentben. Végigfutott rajtunk a történelem hidege és megborozongtunk tőle. Nagy Imre azonnal fölmerítette a világpolitikai összefüggéseket. Hallatlanul rokonszenves volt, teljesen őszinte, bennünk legalábbis ezt a benyomást keltette. Hiánytalan volt az iránta érzett bizalom. A szememben, 1953-as beszéde óta Nagy Imrének hite volt. Lehetősége nyílt akkor a Nagy Imre-féle kommunista pártnak, hogy fehér lappal induljon. Sokan őszintén hittünk a szocialista kibontakozásban, a szocializmus hitelvesztése később vált nyilvánvalóvá.

Még egy akció volt abban az időben: lementem Pécsre a fővárosba hívni Kovács Bélát. Az Értelmiségi Forradalmi Bizottságban, a későbbi Hazafias Népfront székházában Gyenes Tónitól, a begyűjtést megszüntető miniszterhelyettestől kaptunk egy fekete minisztériumi autót, s hogy könnyebben tudjunk boldogulni, adott mellénk egy főelőadót, a kezünkbe nyomott egy

nyílt parancsot. Ebben az állt, hogy Budapest ellátását megszervezendő megyünk vidékre. Ez akkor történt, amikor Budapestet már páncélos gyűrű vette körül. Elindultunk a fekete Pobedával, minisztériumi gépkocsivezetővel, s ahogy rátérnénk a mostani hetvenes útra, a kanyarból látszott, hogy ott áll egy kis páncéltörő, csinn-bumm ágyú, s vele szemben a páncélosok sora. Fura dolog volt zavartalanul átmenni ezen a vaszáron. Érd határában megállított bennünket egy felkelő, 15-16 éves lehetett. Megnézte a nyílt parancsot, kitépte belőle a régi címet. Igazoltuk magunkat. A főelőadó igazolványára azt mondta, "Na, megnézzük, hogy mit főelőadsz."

Szerencsére a fickó úgy került az egészbe, mint Pilátus a krédóba, elsápadt, dadogott, hogy ne hagyjuk ott. Beértünk a forradalmi tanács elé, ez az érdi iskola volt, szemben a mostani benzinkúttal. Kisebb halom ember fogadott bennünket azzal, hogy ma már négy menekülő ávóst fogtak el. Ehhez hozzá kell tennem, hogy rajtam csizmanadrág és vágott orrú tiszti csizma volt, agronómusként ebben jártam terepre. Ennél jobbat nem lehetett volna fölvenni. Kinyitották az autót, fölfedezték, hogy kinek a kocsija. A név hírhedt volt. Pillanat alatt skandálni kezdték, hogy "Ávósok! Fölhúzni a fára". Álltak velünk szemben, az öklüket rázták dühösen, hozzászorítottak bennünket a szobában egy hosszú kezelőasztalhoz. Üvöltöttek. Soha nem felejttem el az egyik, gyűlölettől eltorzult kis kerek embert, aki köpködött bennünket. Pont olyan volt, mint ahogyan a vicclapok a kulákot ábrázolták. Nem volt humoros. Nem tudom, mennyi ideig tartott a dolog, de végül a forradalmi tanács elnökével vagy titkárával, egy halálosan fáradt tanítóval beszéltem, és elárultam, mit akarunk, hova megyünk. Szemmel láthatóan értette, és hallgatott is ránk. Azt mondta: "

Nem ajánlom, hogy továbbmenjete, mert a következő faluig tudok nektek fegyveres kíséretet adni, de utána megint lejátszódhat ugyanez a jelenet, és nem hiszem, hogy leértek Pécsre. Azt tanácsolom, forduljatok vissza."

A tanító adott mellénk fegyveres őrséget, és a vérszomjas, bennünket elszalajtó tömeg üvöltése közben hazaindultunk. Azóta azzal húzom a családomat, hogy ha ott engem fölkötnék, akkor most veterán nyugdíjat kaptak volna, a gyerekeket soron kívül fölvetnék volna az egyetemre, emléktáblám lenne Érden, lehet, hogy az iskolát is rólam nevezték volna el. Úgyhogy valami hihetetlen mulasztás volt. Pártonkívüli kommunista mártír lettem volna.

November elseje körül találkoztam össze egy ismerőssel, aki említette, hogy az indiai követség benne volna egy szovjet-magyar közvetítésben, ha kapna erre vonatkozóan felkérést, amelyet a magyar demokratikus szervek aláírnak. Az előző nap hozott össze egy barátom Bibó Istvánval, akivel korábban már találkoztam, de nem voltunk közeli kapcsolatban. Egy pillanat alatt megállapítottuk, hogy az égvilágon mindenben egyetértünk. Az indiai közvetítésnek a lebonyolítása majdnem teljes egészében rajtam állt. A memorandumot Bibó és Farkas Feri fogalmazta meg, az alaphangját Pista adta meg.

A javaslat bevezetőjében kinyilvánítja: az aláírók "minden erejükkel arra törekszenek, hogy megvédjék az ország függetlenségét, a szocializmus építésében elért eredményeit".

A politikai életben a következő alapelveket tekintették fontosnak: "

Az ország társadalmi és gazdasági rendjének alapja a termelőeszközök döntő részének

társadalmi tulajdona... Bár Magyarországon minden józanul gondolkodó ember tisztán látja a Szovjetunióval fenntartandó kapcsolatok életbe vágó fontosságát..., a szovjet csapatok ittléte által teremtett hangulat nem használ a két ország közötti barátság ügyének, mert azt a látszatot kelti, mintha a magyar népet csak erőszakkal lehetne a szocialista országok táborában tartani. Ilyen közhangulat mellett lehetetlen a belső rendet megszilárdítani..."

- Ez olyan kompromisszumos megoldás volt, amelyet szerintem a magyar közvélemény 75 százaléka elfogadott volna. Megszereztem az összes magyar demokratikus szervezet és párt aláírását. India moszkvai nagykövete, K. P. S. Menon nemzetközi jogász volt, nagyon jó felkészültségű ember. A margitszigeti Nagyszállóban tartózkodott, talán kétszer-háromszor találkoztam vele Bibó Pista jelenlétében. Közben bömbölt a rádió, hogy ne lehessen lehallgatni a beszélgetésünket. Budapesten fiatal ügyvivővel álltam napi kapcsolatban, akit Rahmannak hívtak. Menon megkapta az aláírt kibontakozás javaslatot, s az ő tájékoztatásából tudom, hogy átadta Molotovnak. Tehát az oroszok nem utasították el az anyag átvételét, de választ nem adtak rá.

- Detektívregénybe illő akció volt még ezután. Kardos Laci említette, hogy Nagy Imre A magyar nép védelmében című kéziratát ki kellene juttatni Nyugatra, hogy ha Nagy Imrét bíróság elé állítják, bizonyítani lehessen: ő igenis kommunista volt. Megkerestem Regéczi László barátomat, aki harmadrendű vádlott később a mi perünkben. Hármasban találkoztunk az angol kultúrattaséval, Cope-pal, aki vállalta a szöveg kijuttatását. Kardos Lacitól március 14-én a Miniatűr eszpresszóban, elcserélt aktatáskában vettem át a kéziratot, amelyet a szomszédos utcában másodpercre pontosan odaérkező mozgó autóba kellett benyújtanom. A követség egyik tisztviselője fogadást adott, s üres sörösüvegbe rakták be a lapokat. (Először a tárgyalásomon foghattam kezembe a kint megjelent kötet csonkított példányát.)

- Ekkoriban már erősen követtek. Elég sokat nyüzsögtem az indiaiaknál, ott mindig állt rendőr. Felismerhető voltam, csizmában jártam és búzakék svájci sapkát húztam a fejembe. Követtek buszon, villamoson, sőt gyalogosan is, csak akkor nem tudtak utánam jönni, ha bicikliztem. Piros Skoda járt utánam, aztán emlékszem tejeskannát cipelő gyerekekre, egy csókolódzó, farkaskutyás szerelmespárra is, nyilván nyomkövető volt a német juhász.

- Május végén a lakásomon tartóztattak le, az ágyban mellettem feküdt az egyéves kisfiam. Sokszor el is gondolkodom rajta, talán nem véletlen, hogy a legidősebb és a legfiatalabb gyerekünk orvosi, pszichológusi pályát választott. Házkutatást tartottak, semmi lényegeset nem

találtak, ennek ellenére bevitték a Gyorskocsi utcába. Az első gyanúsítási csomag a Magyar Népköztársaság államrendjének megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének alapos gyanúja volt, Biszku Béla aláírásával. Az első összetűzés a vizsgálóval akkor zajlott le, amikor mondta, hogy bármit javíthatok a jegyzőkönyvön, s én minden helyesírási hibáját kijavítottam. Láttam, hogy egyre vörösebb lesz, elkezdett üvölteni, kikérte magának, hogy belefirkáljak az ő szövegébe, és elmondott mindenféle rohadt értelmiséginek.

-A vizsgálati szakasz tizennégy-tizenhat hónapig tartott. Minden másodnap dupla ebédet kaptam. Nem tudtam, miért. Mígnem kiderült, hogy a mellettem levő zárkában Fekete Gyula az egyik őr ellen éhségsztrájkot folytatott, az ő kezéből nem vette el az ételt. Én meg nem utasítottam vissza a felkínált kosztot, amiről nem tudtam, hogy Feketéé. Egyszer éppen takarítottam, és benéztem Feketéhez a cirklin. Hegyes, pödört bajsza fölül olyan pillantást vetett rám, hogy holtan lehetett volna összeesni tőle. A legkínosabb azonban az volt, hogy a Gyorskocsi utcában alattunk, az udvaron voltak a kivégzések. Annyit hallottunk, hogy akkor egyfolytában járt a teherautó motorja, és kitétek két-három hangszórót az ablakokba. Azt hiszem, akasztások voltak. Mindig a "Pancsoló kislány" szövegét, úgyhogy bennem ez a dal a kivégzés hangulatát kelti.

- A tizenhat hónap alatt kaphattam levelet a feleségemtől, de előfordult, hogy visszadobták, mert túl sok név szerepelt benne. Hiába magyaráztuk: csak a gyerekek négyen vannak. Megszabták a beküldhető könyvek számát is. Engedélyt adtak egyszer négy regényre. A feleségem a Háború és békét, az Anna Kareninát, a József és testvéreit meg a Varázshegyet választotta. Azt hiszem, tizenkét kötetet tett ki. A vizsgálómat megütötte a guta. Nagyon büszke voltam a feleségemre, ügyesen csinálta. Egyszer beküldött egy példamondatos nyelvkönyvet, amelyben aláhúzta azokat a részeket, amelyek üzentek nekem valamit. Ez is olyan volt, mint egy levél. Nagyon szoros volt közöttünk a lelki kapcsolat.

- Hatnapos volt a tárgyalás. Közben az ember tudta: ha utána halálos ítélet lesz, gyorsított eljárással két órán belül végrehajtják. Hallatlan magasfeszültség volt. Hat napig csak a reggeli kávékat ittam, és engedélyeztek nekünk két sárga bogycsót, Eleniumot. Valerianát adtak este, ha kértem. Borzasztóan utáltam, attól mindig hányingerem volt. Nagyon számítottam arra, hogy az ügyvédek, Major Ákossegíteni fog. De ő rögtön támadni kezdett, hogy a történelem szemétdombjára kerülök. Nem értettem az egészet, megütődtem, s mondtam: ezt inkább bízzuk a történelemre. A pasas azt felelte, hogy ezt mondta Szálasik is. Mire belekezdtem, már tudtam, hogy hülyeséget kérdezek: "Ön védte Szálasit is?" Azt

válaszolta: "

É

n ítélték, kérem, halálra..."

Kiderült, semmit sem tud az ügyről, negyedórát kapott, hogy elolvassa a 450 oldalas anyagot. A Legfelsőbb Bíróság Népbírószáki Tanácsa végül életfogytiglani börtönbüntetésre ítélt fellebbezés lehetőség nélkül.

- Hogy miként járult hozzá ez a nagy, sötétlő erdő a műfordítói pályámhoz? A börtön fordítóirodájában dolgoztam. Ránk, a rendszer úgynevezett ellenségeire bízta a Nyugatról beszerzett különböző kiadványok, angol lapokból vett cikkek lefordítását. Churchill emlékiratait Magyarországon az elsők közt ismertem meg. Még évekkel az után is, hogy 1963-ban amnesztiával szabadultam, tájékozottabb voltam politikai kérdésekben, például a karibi válságot illetően, mint az ötvenes évek fordulóját szabadlábbon megélt társaim. Az első irodalmi fordításom is fogságban született: A

Forsythe Saga Indian summer

jét csempészte ki

Litván

Gyuri

a szabadulásakor magyarul a feleségemnek. Ezt küldtem ajándékba a házassági évfordulónkra. Később ez lett a próbafordításom az Európa Könyvkiadónál...